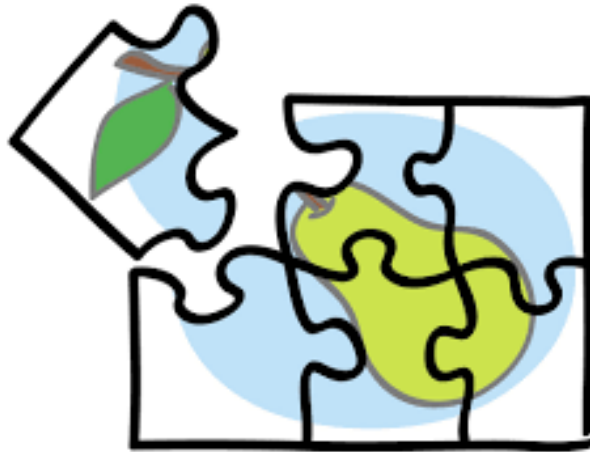

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית ביסודי

השלם החסר

תוכנית לקידום שפה ואוריינות לכיתות ג-ו
המבוססת על השלמת מילים בטקסט מידעי
(קלוז)

למה הַפִּיבֶּתֶן שָׁמֶן כָּל כֶּךָ?

פיתוח התוכנית והובלתה:

ד"ר לימור קולן, מנהלת תחום דעת עברית בגיל הרך וביסודי
ד"ר מעין תדמור-טרוינסקי, מדריכה ארצית, צוות הפיקוח על הוראת העברית ביסודי, המזכירות
הפדגוגית – אגף שפות

עריכה מדעית: ד"ר רקפת דנאי, ממונה חומרי למידה מדעי הטבע, המזכירות הפדגוגית
ייעוץ אקדמי ועריכת לשון: ד"ר אנה ענבר, מדריכה ארצית, צוות הפיקוח על הוראת העברית
ביסודי, המזכירות הפדגוגית – אגף שפות

שותפות לכתיבה:

יפעת פרידמן, מדריכה ארצית, צוות הפיקוח על הוראת העברית ביסודי, המזכירות הפדגוגית – אגף
שפות
אילנית אברהם, מדריכה ארצית, צוות הפיקוח על הוראת העברית ביסודי, המזכירות הפדגוגית –
אגף שפות

תשפ"ה 2025

למה הַנִּיבֶתֶן שֶׁמֶן כָּל כֶּךָ?

תוכן עניינים

- 3..... מבוא
 4..... הטקסט: למה הַנִּיבֶתֶן שֶׁמֶן כָּל כֶּךָ?
 4..... מאפייני הטקסט
 5..... חקירת לשון
 5..... ניתוח המילים המושמטות בטקסט ושיקולים דידקטיים בהשלמתן
 9..... טקסטים לתלמיד בכתב מנוקד ובכתב מלא חסר ניקוד

מבוא

לפניכם פעילות מתוך תוכנית ההוראה "השלם החסר" שמטרתה לפתח כישורי הקריאה של התלמידים תוך התמקדות בהבנת הנקרא והעשרת הידע הלשוני. בתוכנית נכללו **טקסטים למטרות מסירת מידע, הסבר ותיאור ולמטרות הנחיה והפעלה**. הטקסטים שנבחרו מעוררי עניין וסקרנות, מרחיבי דעת ועשויים לתרום לחוויית קריאה מהנה ולעידוד קריאה.

תוכנית ההוראה המוצעת מיועדת לתלמידים בכיתות ג-ו שרכשו את הקריאה, אך זקוקים לתוכנית התערבות לצורך קידום הבנת הנקרא. התוכנית מקדמת באופן ישיר את בסיסי הידע והמיומנויות הנחוצות להבנת הנקרא – ידע לשוני וידע עולם, מיומנויות קריאה בדגש על קריאה מנוטרת הבנה. התוכנית מתאימה להוראה בכיתה ולהוראה בקבוצה קטנה.

אפשר לקרוא בהרחבה על תוכנית ההוראה "השלם החסר" **[במדריך למורה](#)**. במדריך למורה תוכלו למצוא:

- ❖ הסבר על הכלי הדידקטי המבוסס על השלמת מילים בטקסט, על המרכיבים והמאפיינים שלו;
- ❖ מטרות התוכנית והעקרונות העומדים בבסיסה;
- ❖ מודל הוראה הכולל את מהלכי ההוראה, דגשים ושיקולים דידקטיים ופסיכופדגוגיים בתכנון שיעור המבוסס על כלי דידקטי זה.

הטקסט: למה הניבתן שמן כל כך?

הניבתן הוא יונק גדול מאוד החי בקוטב הצפוני ובמימיו הקרים של האוקיינוס הארקטי. בגופו של הניבתן, בדומה לדובי הקוטב הלבנים וכלבי הים, נאגר שומן רב. שכבת השומן הזאת נמצאת מתחת לעורו של הניבתן, והיא שומרת על חום גופו בסביבה הקרה שבה הוא חי.

הניבתן מסוגל לשחות במים הקפואים במשך זמן ממושך מבלי לקפוא, וזאת בזכות שכבת השומן העבה שלו.

לניבתן יש שני ניבים ארוכים וחדים, ובשל כך ניתן לו השם "ניבתן". בעזרת הניבים הוא מצליח למשוך את עצמו מן המים ולשלוף מקרקעית הים את מזונו: צדפות, סרטנים ורכיכות אחרות.

מאפייני הטקסט

- בטקסט 94 מילים (כולל הכותרת).
- הנושא מוצג בכותרת בצורת שאלה המעוררת סקרנות.
- הטקסט עוסק בידע עולם הרחוק מעולמם של התלמידים.
- להבנת הטקסט נדרש ידע מתחום הגאוגרפיה (הקוטב הצפוני, האוקיינוס הארקטי).
- המשלב הלשוני אינו גבוה, אך בטקסט כמה מילים העשויות להיות בלתי מוכרות לתלמידים, כגון "ניבתן", "ניבים", "ארקטי" ו"רכיכות". היכרות עם המילים עשויה להעשיר את ידע העולם ואוצר המילים של התלמידים.

הצעות לפעילות מטרימה

1. נראה לתלמידים את תמונת הניבתן. נשאל אם הם יודעים מה הם ניבים, היכן הם נמצאים בגוף ולמה הם משמשים.
2. נשאל את התלמידים אם הם שמעו על הקוטב הצפוני ומה מיוחד בו. נראה לתלמידים היכן הוא נמצא במפת העולם, ונספר על מזג האוויר שם.
3. נראה לתלמידים [סרטון על שיט אל הקוטב](#), שבו אפשר לראות את הניבתנים (מומלץ מ- 8:21- 9:48 דק'). נשאל אילו עובדות הם למדו על הניבתנים בעקבות הסרטון, מהם התנאים באזור המחיה של הניבתנים, מה מגן עליהם מפגיעת הטורף, הדוב הלבן, ולמה משמשים אותם הניבים.

חקירת לשון

השיח החקרני מתרחש במהלך הקריאה ולאחר הקריאה. הצעות להוראה אפשר למצוא ביחידת ההוראה "[מענין לדעת!](#)". ביחידה זו מקבץ של שלושה תרגילים להשלמת מילים בטקסט, והם מלווים בהצעות לפעילויות המתמקדות בחקר הלשון.

ניתוח המילים המושמטות בטקסט ושיקולים דידקטיים בהשלמתן

1. (ה) קרים:

- לפני המילה המושמטת מופיעה תווית היידוע ה'. אנו למדים מכך שהמילה החסרה שייכת לקטגוריה של שמות: שם עצם או שם תואר, הרי תווית היידוע חוברת רק למילים מהקטגוריות האלה. [שיקול תחבירי]
- המילה המושמטת מופיעה אחרי הצירוף "מימיו" (=המים שלו) המורכב משם העצם "מים" בתוספת כינוי שייכות חבור לנסתר (שלו). לפי המיקום במשפט (אחרי שם עצם) ומכיוון שהמילה "מים" מיודעת, המילה המושמטת חייבת להיות שם תואר, כלומר מילה המתארת את המים (לפי התבנית "שם ותוארו", לדוגמה, הילד החמוד, התלמידה החרוצה). [שיקול תחבירי]

- כעת, כשאנו יודעים שהמילה החסרה היא שם תואר, אנחנו צריכים להחליט מה התוכן הסמנטי שלה, כלומר מה מציינת המילה בעולם. לשם כך ניעזר בתוכן הטקסט ובידע קודם על אודות הקוטב הצפוני ומזג האוויר שם. (אחת המטרות של פעילות ההטרמה הייתה להקנות ידע זה או לוודא שהוא קיים אצל התלמידים.) אנו יודעים שהמילה אמורה לתאר את המים, מה אנחנו יודעים על המים בקוטב הצפוני? המים אמורים להיות קרים. על כן המילה החסרה היא שם התואר "קרים". [שיקול סמנטי] שימו לב, המילה "קרים" היא בצורת רבים בגלל ההתאם במין ובמספר בין השם "מים" לתוארו "קרים". [שיקול תחבירי]
- כל מילה נרדפת למילה "קרים" עשויה להתאים להקשר הזה (למשל, "קפואים"). [שיקול סמנטי]
- השלמה באמצעות מילה המתארת את המים, אך אינה מתייחסת לקור (למשל, העמוקים) אינה מתאימה מבחינה סמנטית לתוכן הטקסט שבו מתוארת סביבת הקוטב הצפוני. [שיקול סמנטי]

2. (ה)שומן:

- לפני המילה המושמטת מופיעה תווית היידוע ה'. אנו למדים מכך שהמילה החסרה שייכת לקטגוריה של שמות: שם עצם או שם תואר, הרי תווית היידוע חוברת רק למילים מהקטגוריות האלה. [שיקול תחבירי]
- המילה המושמטת מופיעה אחרי המילה "שכבת". זוהי צורת הנסמך של המילה "שכבה". אפשר ללמוד מכך שהמילה "שכבת" והמילה החסרה יוצרות יחד מבנה של סמיכות (למשל, בית ספר). מכיוון שמבנה של סמיכות מורכב משני שמות עצם, אפשר להסיק שהמילה החסרה היא שם עצם. [שיקול מורפוטחבירי]
- כעת, כשאנו יודעים שהמילה החסרה היא שם עצם, אנחנו צריכים להחליט מה התוכן הסמנטי שלה, כלומר מה מציינת המילה בעולם. לשם כך ניעזר בתוכן הטקסט ובידע קודם על כך שהשומן שומר על חום גוף. במשפט הקודם מצוין כי "בגופו של הניבתן נאגר **שומן** רב..." ובמשפט הנוכחי כתוב שהשכבה הזאת "שומרת על חום גופו" של הניבתן. ניתן להסיק שמדובר בשכבת השומן. [שיקול סמנטי]

3. (ה)קרה:

- לפני המילה המושמטת מופיעה תווית היידוע ה'. אנו למדים מכך שהמילה החסרה שייכת לקטגוריה של שמות: שם עצם או שם תואר, הרי תווית היידוע חוברת רק למילים מהקטגוריות האלה. [שיקול תחבירי]
- המילה המושמטת מופיעה אחרי הצירוף "בסביבה" המורכב ממילת היחס "ב-" ושם העצם "הסביבה". לפי המיקום במשפט (אחרי שם עצם) ומכיוון שהמילה "סביבה" מיודעת, המילה המושמטת חייבת להיות שם תואר, כלומר מילה המתארת את הסביבה (לפי התבנית "שם ותואר", לדוגמה, הילד החמוד, התלמידה החרוצה). [שיקול תחבירי]
- כעת, כשאנו יודעים שהמילה החסרה היא שם תואר, אנחנו צריכים להחליט מה התוכן הסמנטי שלה, כלומר מה מציינת המילה בעולם. לשם כך ניעזר בתוכן הטקסט ובידע קודם על אודות הקוטב הצפוני ומזג האוויר שם. מן ההקשר הרחב ומהמשך המשפט אנו יודעים שהמילה אמורה לתאר את הסביבה שבה חי הניבתן, מה אנחנו יודעים על הסביבה שלו? הסביבה אמורה להיות קרה. על כן המילה החסרה היא שם התואר "קרה". [שיקול סמנטי] שימו לב, המילה "קרה" היא בצורת נקבה בגלל ההתאם במין ובמספר בין השם "סביבה" לתוארו "קרה". [שיקול תחבירי]

4. (ב)מים:

- המילה המושמטת מופיעה אחרי מילת היחס "ב-" ולפניה המילה "לשחות". מידע העולם אפשר להניח שמשמעות המילה החסרה קשורה למקום כלשהו עם מים, מקום שאפשר לשחות בו (כלומר, מים/ים/אוקיינוס). [שיקול סמנטי]
- הצירוף הבא אחרי המילה המושמטת הוא "הקפואים". מדובר בשם תואר מיודע והוא בצורת זכר ורבים. בדרך כלל שם תואר מתאר שם עצם ומתקיים ביניהם התאם במין ובמספר. על כן, המילה החסרה היא "מים" כי היא בצורת זכר ורבים. מילים כגון "ים" או "אוקיינוס" אומנם מתאימות מבחינה סמנטית, אך אינן מתאימות מבחינה תחבירית. [שיקול תחבירי]

5. בזכות:

- השלמה זו מחייבת הבנת הקשר הלוגי בין יכולתו של הניביתן לשהות במים הקפואים מבלי לקפוא לבין שכבת השומן שלו. מכיוון שהשכבה מגנה עליו מפני הקור (כפי שלמדנו בתחילת הטקסט), היא הסביבה לכך שאינו קופא על כן המילה החסרה היא מילת קישור המציינת סיבה. [שיקול תחבירי, שיקול סמנטי]

- נוכל להשתמש באחת ממילות הקישור המציינות סיבה המתאימות לשימוש לפני צירוף שמני, הרי "שכבת השומן העבה שלו" הוא צירוף ולא משפט. על כן, ההשלמות האפשריות הן, למשל, "בגלל", "בזכות", "הודות ל...". שימו לב, מילות הקישור המציינות סיבה כגון "כי", "משום ש", "מכיוון ש" ודומיהן אינן מתאימות, הרי אחריהן אמור להופיע משפט, ולא צירוף שמני.

4. **ניביתן:** השלמה זו נשענת על ההקשר ועל הבנה של נושא הטקסט – הניביתן החוזר על עצמו בכל משפטי הטקסט. התלמידים יכולים אף לשים לב לקשר שבין המילה "ניבים" לשם "ניביתן".

5. **(ה)ניבים:** השלמה זו נשענת על ההקשר של המשפט הקודם וכן של המשך המשפט המתאר את תפקיד הניבים.

6. **למשוך:** בהשלמה זו הילדים נדרשים להשלים שם פועל הקשור ליציאה מהמים, כמו: להוציא, לשלוף, למשות. שימו לב, גם במקרה זה מדובר בשם פועל הבא אחרי הפועל "מצליח" - מצליח למשוך.

7. **(ה)ים:** השלמה זו נשענת על ההקשר של המילה קרקעית ועל המשפט הבא המתאר את מזונו של הניביתן. כאן נדרש גם ידע עולם על אודות יצורים הנמצאים בים. המילה "הים" היא חלק מצירוף סמיכות "קרקעית הים", כאשר המילה "הים" הינה הסומך.

למה הניבתן שמן כל כך?

הניבתן הוא יונק גדול מאוד החי בקטב הצפוני ובמימיו ה _____ של האוקיינוס הארקטי.

בגופו של הניבתן, בדומה לדגי הקטב הלבנים וכלבי הים, נאגר שמן רב. שכבת ה _____ הזאת נמצאת מתחת לעורו של הניבתן, והיא שומרת על חם גופו בסביבה ה _____ שבה הוא חי.

הניבתן מסגל לשחות ב _____ הקפואים במשך זמן ממשך מבלי לקפא, וזאת _____ שכבת השמן העבה שלו.

לניבתן יש שני ניבים ארוכים וחדים, ובשל כך נתן לו השם _____ . בעזרת ה _____ הוא מצליח _____ את עצמו מן המים ולשלף מקרקעית ה _____ את מזונו: צדפות, סרטנים ורפיכות אחרות.

למה הַנִּיבֶתֶן שמן כל כך?

הַנִּיבֶתֶן הוא יונק גדול מאוד החי בקוטב הצפוני ובמימיו ה־_____ של האוקיינוס הארקטי.

בגופו של הַנִּיבֶתֶן נאגר שומן רב, בדומה לדובי הקוטב הלבנים ולכלבי הים. שכבת ה־_____ הזאת נמצאת מתחת לעורו של הַנִּיבֶתֶן, והיא שומרת על חום גופו בסביבה ה־_____ שבה הוא חי.

הַנִּיבֶתֶן מסוגל לשחות ב־_____ הקפואים במשך זמן ממושך מבלי לקפוא, וזאת _____ שכבת השומן העבה שלו.

לַנִּיבֶתֶן יש שני **ניבים** ארוכים וחדים, ובשל כך ניתן לו השם _____ . בעזרת ה־_____ הוא מצליח _____ את עצמו מן המים ולשלוף מקרקעית ה־_____ את מזונו: צדפות, סרטנים ורכיכות אחרות.